

Diákok, világpolgárok, csavargók Erdélyéről

Bölöni Domokos: *Szélrózsa a toronyban*

Székelyudvarhely, 2023, Erdélyi Műhely Könyvek

Az utóbbi években kiadott Bölöni-kötetek-től eltérően tavaly igencsak vaskos könyve jelent meg, címe: *Szélrózsa a toronyban*. Válogatott jegyzetek, novellák, karcolatok (1990–2023). Székelyudvarhelyen adták ki, az Erdélyi Műhely Könyvek sorozatban, műszaki szerkesztője Csáki Ferencz, a borítót Siklódy Ferenc tervezte. A kötet szerkesztője és az eligazító szöveg szerzője Simó Márton.

Az elmúlt 33 év (talán azért e vaskos kötet, mert az írói pálya utolsó – krisztusi életkorú – időszakából származó) rövidprózai írásainak válogatását kínálja a negy-száz oldal terjedelmet meghaladó könyv. A szépírói és publicisztikai munkásság érintkezik vagy mosódik össze itt, vélhet-jük, mivel a jegyzetet elegánsabban publicisztikaként emlegetik, és nem egyenlő a tárcanovellával (röviden: tárcával), a pró-zai műfajok legrövidebbjei közé tartozik a novella meg a még rövidebb karcolat. Bölöni Domokos olvasói és főleg e kötet olvasói szintén egyetérthetnek abban, hogy gyakorta nehéz lenne szabatosan és főleg egyértelműen elválasztani egymás-tól karcolatot meg jegyzetet... Mivel szer-zőnk nem a műfaji ismérvek szerint tűzi ki magának: most egy karcolat, most meg jegyzet következik. Hanem elképzelve-tően a tollra szűrt téma önmagát is írja, vagyis alakítja.

Egy ilyen nagy alkotói korszak elhatárolása, legalább időben az előzőtől jelen esetben azért is indokolt lehet, mert 1989 után formálisan megszűnt a cenzúra. (Minden kelet-európai országban határ-vonalat jelent ez az évszám az alkotás-ban.) Több magyar nyelven író szerző is egyetért abban, hogy azt az öncenzúra

váltotta fel, ám Bölöni Domokos esetében politikai, világnézeti szempontot az általunk képzelt alkotási folyamatba beiktatni oktalanság lenne. Könnyű lehet az ilyen írónak, gondolhatja bárki, semmilyen érintkezését nem lehet tetten érni politi-kai irányokkal, manőverekkel, ám azt azért tegyük rögtön hozzá, hogy azok, akik ilyesmibe belevegyültek, igyekeztek is hasznot húzni a „szituációkból” – szer-zőnk nem lett sem a kultúrpolitika, sem kultúrpolitikusok felkapottja. Sejtjük, hogy meglegedett gyarapodó számú ol-vasóinak létével.

Tehát témát, hangnemet, nyelvhasználatot nem befolyásolt ebben az időszakban a cenzúra vagy az öncenzúra, sem más külső tényező. Ennek tulajdonítható, hogy Bölöni Domokos írásaiban megszaporo-dtak a groteszk elemek, illetve egy olyan realitást, társadalmi valóságot tükröznek sajtóban közölt írásai, amely bár eléggé észrevétlenül, de mégis átalakította a ha-zai, erdélyi létet. E kettő nem mond ellent egymásnak, inkább kölcsönhatásban van. A szerző kedveli a nyelvi és szociális határvidékeken történő esetek tollhegyre tűzését. Újságíróként alkalma volt alapo-san megismerni ezeket a határvidékeket, nem csupán a gyors etnikai arányváltoztatásokat átélő egykori székely főváros-ban, Marosvásárhelyen, hanem annak nagyobb körzetében is.

A világ gyors átváltozása nyilván nem kerülhette el a figyelmét ilyen hosszú idő alatt. Mert 1990-nel kezdődően egyfolytában változik minden körülöttünk, akár tudomásul vesszük, akár nem (mint a Bölöni-hősök egyik típusa). Az az életforma tűnik el, szűnik meg, amely hosszú ideje

meghatározta a vidéken élők életét. A gazdálkodó életformáról van szó, melyet a szerző már otthonról is jól ismert.

Bölöni azonban nem létfolyamatok elemző krónikása, ezt írásainak terjedelme nem is tenné lehetővé, hanem cselekményfordulatokat vagy élethelyzeteket örökít meg irodalmi igénnyel, nem szájba rágva. Néha úgy érezhetjük, hogy eltúlozva, mert a köznapiaktól eléggé eltérnek története, de miért ne történhetne vagy történhetett volna meg minden, amiről ír, a valóságban is éppen úgy? Lehet, csak mi tartjuk kiemeltnek, felnagyítottnak, jelképszerűnek egy-egy hőse furcsa életfordulatát vagy valami rajta kívüli, tőle idegen történésre való reakcióját.

Az időskokat nem íráson belül, inkább írásonként kedveli változtatni. Az ötvenes évek kuláktörténete mellett felleljük az utóbbi esztendőök gazdasági, stratégiainak egyáltalán nem nevezhető túlélési (illetve sok esetben túl nem élési) megoldásait is. A szerző nem horgonyzott le egyetlen társadalmi réteg mellett – falusi gazdálkodó, megkopott tekintélyű vidéki értelmiségi, világba kiszakadt falusi fiatal mellett csavargók, szélhámosok, röviden jellemzően városi alakok is fel-felbukkannak a történeteiben. Csínytevő bentlakásos diákok (*Legyen eszünk*), elmúlt évtizedek hivatalnokai (mint Citerás Alajos rajoni felvásárló), falusi orvos, tanító, gazdálkodó, erdész stb. Mindenféle falusi szerepet betöltő felnőttek. Persze nem hiányoznak azok a személyek sem, akik a szerző életének tanúi, részesei voltak: egykori tanárai, diáktársak és katonacimborák, illetve hálás tanítványok.

Többségük általában beszélő nevet visel, nyilván olyat, amit nem az anyakönyvvezető írt be a keresztlevélbe, bár a hivatalos neveknek nem mindig van jelentősége, mert azok egy részét nem ismerjük. Marad hát a használt név, ami néha bizonyos funkcióval társul, máskor csupán a státust tudjuk róluk: mint Bimbus falusi futballista; a kacska Bene Zsiga; a szász Hanci; Kistudor Estefán, aki lehet, hogy

tud magyarul, de nem beszél; Molinéro Aksi agglégény; Sundri; Toncsiné; Búbalék; Csókásné; részeges Kefekötő bácsi (akár a jól ismert szólásban). És még sokan mások, akik egy-egy történetben fontosak, ám hasonmásaikkal más néven találkozunk egy következő történetben.

Ezek a kisemberek – mert még világpolgár is kevés került be Bölöni új kötetébe, hadvezérek, királyok, államfők vagy magas méltóságok nem koptatják Bölöni betűit, polgármestertől fölfelé nem fértek bele ebbe a könyvbe, megyei tanácselnököknek, államtitkárnak, miniszternek még lábnyomáról sem esik szó. Mert ők és az életük nem része a korábban említett státusú, nevű emberekének. Ők azok, akiket ismerünk személyesen is, csupán más-hol és más néven él egyikük-másikuk, azok a típusok, akik Erdélyt benépesítik. Történeteiket nem címlapon hozzák a lapok, sőt egyáltalán nem férnek be a legtöbb lapba, nekik csak ígérnek és nem tartják be, őket csak kilakoltatták, és tőlük csak elkoboztak mindent... Ismerjük őket. Bölöni Domokos különösen jól ismeri mindegyiküket, és gyanítom, történeteiket nem másoktól tudja, hanem tőlük, netán közel álló személyektől hallotta.

Szereplőin kívül leginkább a környezet jellemzése szolgálja a társadalomábrázolást. Kisváros, tanya, világ végi falucska, ott is a kiemelt fontosságú helyszínek, ahol a társadalmi élet zajlik: kocsmák, tejcarnokok és kovácsműhelyek környéke, lakatlan házak, ünnepek helyszíneként szolgáló középületek stb. Újfént hivatkozhatunk arra, hogy újságíróként ugyanolyan jól ismeri az állomások, piacok környékét, mint a hivatalok szobáit, folyosóit.

Legmegdöbbentőbb a régi és az újnak remélt világ találkozása, akár helyszínekről, akár eseményekről, jelenségekről legyen szó. A kihangosító felszerelések és a maroktelefonok régóta részei a szereplők mindennapjainak, akár a befogott igásló, amiről a nyugatiak az állatkínzást asszociálják az erdélyi gazdaemberrel. A gyomos szántók, a bokrokkal tele legelők

közelében puccos üzletek nyílnak, és ahol a kasza nyelébe beleesett a szű, ott akár a maroktelefon is megvírusosodhat...

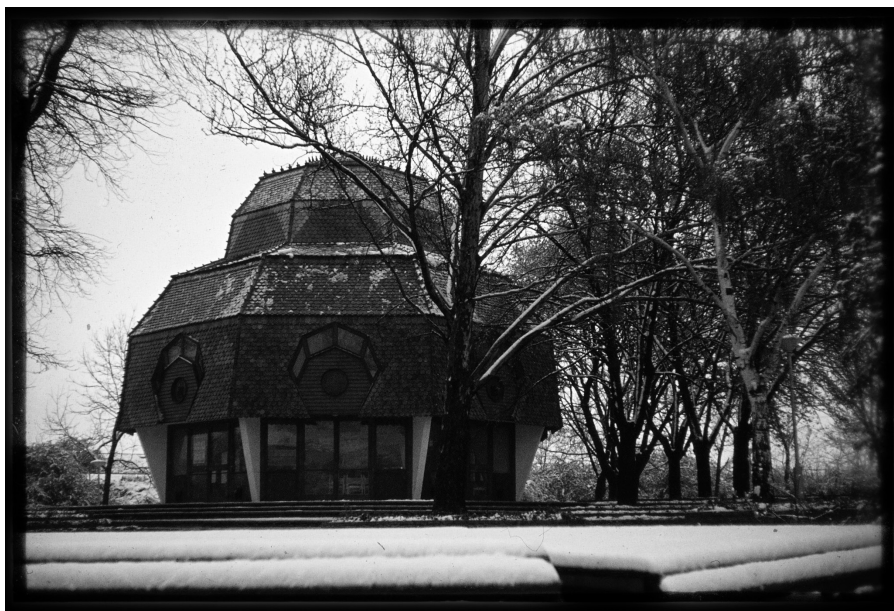
Nyelvi stílus tekintetében a köznapi beszéd alanyait és jelzőit, határozóit halljuk a szereplők szájából, persze helyi jelleggel, magyarán tájnyelvi változatban, frissen átvett idegen szavakkal dúsítva. Mert Erdély ma is több nemzetiség hazája, otthona, és egymás elfogadásának, megbecsülésének jele az is, ha a körülöttünk élőkől új szavakat, kifejezéseket veszünk át. Beszélgetéseik alapja nem a *Magyar történeti-etimológiai szótár*...

Akár külön fejezetbe is lehetett volna csoportosítani azokat az írásokat, emlékezéseket, amelyekben felleljük a szerző kortársainak neveit. Sütő András, Páll Lajos,

Mózes Attila, Lászlóffy Csaba, Zágoni Attila, Bajor Andor, Nemess László, Létay Lajos, Lászlóffy Aladár, Bálint Tibor, Horváth István, Szócs István, Kiss Jenő, Cseke Gábor, Fodor Sándor, Szabó Gyula és még számos alkotótárs emlékét őrzik a kis történetek, akárcsak azokét a jelenkoriakét, akik Bölöni ismeretségi meg baráti köréhez tartoznak. Hogy ebben a kötetben kaptak helyet, azt jelzi, a szerző őket és életművüket is mindennapjaink részének tekinti, akár közvetlenül, akár virtuálisan.

Bölöni Domokos „vaskos” könyve mindenkinek kínál olvasnivalót, mivel az évszámokkal korábban jelzett alkotói korszak: szépprózájának eddig legterjedelmesebb bemutatása.

P. Buzogány Árpád

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD (1965) író, szerkesztő, művelődésszervező, a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont munkatársa. Legutóbbi kötete: *Gergé halhatatlanná tétele. Novellák, történetek* (Székelyudvarhely, 2023).